

BUDIZAM U DJELIMA MUSLIMANSKIH KLASIKA

Saudin GOBELJIĆ
MIZ Tuzla
gobeljic.sa@gmail.com

SAŽETAK: Muslimanski intelektualni gen je kroz povijest našao za potrebno da upoznaje odnosno spoznaje o fenomenima, pojavama ili religijskim učenjima drugoga i drugačijega. Takvo što je bila prilika da se upoređuje odnosno procjenjuje vrijednosni sistem ili učenje novih religijskih učenja/pravaca. Jedno od tih drugačijih religijskih pogleda jeste i budizam koji je kao takav utemeljen na moralno-etičkim i teološko-filozofskim učenjima. U radu koji je pred nama tematizirat ćemo odnosno problematizirati temeljna učenja religije budizma iz rakursa muslimanske intelektualne tradicije. Shodno tome, bit ćemo u prilici da saznamo o prvim susretima muslimanskog intelektualnoga gena s religijskom tradicijom budizma. Naravno, posebna pažnja bit će usmjerena ka ličnosti Bude koga se, ni manje ni više, razumijeva ugaonim kamenom ove religijske tradicije. Inkluzivni pristup muslimanskih klasičnih autora će se, kroz ovaj rad, očitovati u nastojanju da se Budu, u fenomenološkome smislu, dovede u vezu s Hidrom, a koji je posebno prisutan u mističkoj tradiciji islama.

Ključne riječi: Buda, muslimanska teologija religija, nirvana, inkluzivni pristup, moralno-etički kodeks

Uvod

Religija *budizma* pojavila se sredinom prvog milenija prije nove ere. Iako je izrasla u okrilju hinduističke religijske tradicije,¹ ipak se u konačnici razvila u samosvojnu sliku svijeta i čovjeka. Muslimanski klasični autori je najčešće spominju u kontekstu govora o brahmanizmu, a kao zajedničku karakteristiku uzimaju *negiranje* odnosno *odricanje ideje poslanstva*. (Al-Shahrastāni, 2010:519-521) Šta je budizam: filozofijsko učenje ili religijska tradicija? Ovo je pitanje koje se kroz stoljeća postavlja, a i danas je više nego aktualno unutar modernih religioloških klasifikacija odnosno tipologizacija religija. Pitanje je izravno vezano za odsustvo jasnoga odnosa prema *transcendentnom*, odnosno *Apsolutu* u samom nauku budizma. Neki će kazati kako je riječ o *humanističkoj*

religiji koja čovjeka podučava da posredstvom svojih djela i odnosa prema pojavnome svijetu može dostići *nirvanu*. U isto vrijeme, na budizam se gleda kao na *filozofiju* odnosno *socijalnu etiku*.

Da bi se razumjela sama suština i poruka budizma trebalo bi se vratiti na knjigu *Pali² kanon* koja nosi duhovnost što uči životu. No, sasvim je izvjesno da je budizam, a što iščitavamo iz djela klasika, mnogo više od filozofijskog učenja³ jer donosi put oslobođenja i posjeduje doktrinu spasenja. (Waldenfels, 2009:31) U pogledu ove tradicije umnogome se koristi i pojam *šāmāniyyūn* kroz klasičnu literaturu kako bi se uputilo na učenje Bude. Bez detaljne elaboracije, u nastavku ćemo dati povijesni presjek najranijih susretanja i upoznavanja muslimana s religijom budizma.

Susret muslimana s budizmom

Veoma rano, već u VII stoljeću, na prostoru istočne Perzije, Afganistana, Sinda doći će do susretanja i interakcije između islama, tj. muslimana i sljedbenika budizma. Poznat slučaj ove vrste odnošenja jeste *Brahmanabadaska izjava/nagodba*. Vezuje se za Muhammeda b. Kasima koji će 711. godine kročiti na prostor Sinda zatičući mnogobrojne statue i spomenike u čast Bude. On će se obratiti nadređenim tražeći objašnjenje i preporuke o tome što bi trebao poduzeti. Nakon savjetovanja tadašnjeg vladara

¹ Eš-Šehrestani će kao *locus classicus* (naja-utoritativniji) uvrstiti budizam i podvesti kao podgrupu unutar brahmanizma.

² Pali je jedan od dijalekata sanskrita.

³ Drugi Vatikanski sabor u svom dokumentu *Nostra Aetate* spominje budizam kao religijsku tradiciju.

s učenim ljudima o ovom prevažnom pitanju, dobit će odgovor u kome će se naznačiti kako su sljedbenici budizma *zimmije* što bi podrazumijevalo slobodu privatnoga vlasništva i slobodu vjerovanja i ubjeđenja. U tom smislu bit će zabilježena izjava Muhammeda b. Kasima, a na temelju koje će i djelovati, koja se odnosila na inkluzivnost te tretiranje budističkih i hinduističkih hramova jednako kao kršćanskih manastira, jevrejskih sinagoga i mazdeističkih hramova. (Al-Balādurī, 1988:422-423)

Signifikantno je da u vremenu koje podrazumijeva naše istraživanje imamo značajne aktivnosti u pogledu transponiranja i prevođenja tekstova sa sanskrita i pahlavi jezika na arapski. Bit će to svojevrsna prilika da muslimani, nakon prvih ekspedicija na područja Sinda, sada, indirektno, posredstvom same literature uđu u intertekstualni dijalog sa sljedbenicima pomenute religijske tradicije. Poznato je da će sam halifa El-Mehdi (775-785) pozvati veći broj budističkih monaha na svoj dvor kako bi bili angažirani na prevode-nju većega broja tekstova iz različitih naučnih oblasti. Posredstvom toga, muslimanski klasični autori dolaze do saznanja o ličnosti Bude i njegovoj religijsko-filozofskoj misli. No, vidjet ćemo kako i pored toga muslimanski klasični autori u jednoj posve reduciranoj formi prezentiraju ovu tradiciju. Njihovo bavljenje nije prožeto, kako je to slučaj sa većinom drugih tradicija, posebno judaizmom i kršćanstvom, mnogobrojnim informacijama o sljedbama, a samim tim i doktrinarnim učenjima. Treba istaći da se El-Biruni koji je bio u prilici ostvariti direktan kontakt s narodima Hinda nije, što on i iznosi u svo- me djelu, pobliže upoznao s učenjem budizma. On će istaći kako, tokom svog boravka na tim prostorima, nije uspio pronaći niti jednu autentičnu

i vjerodostojnu knjigu koja dolazi iz okrilja budizma niti je pronašao odgovarajućega sugovornika koji bi mu prenio znanja glede ove religijske tradicije. Usputno će istaći kako gotovo sva saznanja preuzima i uzima od El-Iranšaria. (Al-Bīrūnī, 2008:188) U daljemu tekstu našega rada problematizirat ćemo najvažnija doktrinarna pitanja s posebnim aspektom na samu ličnost Bude.

Doktrinarni aspekt budizma

Kao i svaka druga religija, i budizam počiva na određenim *moralno-etičkim*, ali i *teološko-filozofskim* osnovama. U pogledu ove religijske tradicije, a u kontekstu muslimanske klasične učenosti, najvažnija pitanja koja se artikulišu i koncizno elaboriraju su fenomen osobe Bude kao prototipa *potpunoga bića* i pitanje purifikacije i spasenja posredstvom *vlastitoga djelovanja*. S tim u vezi, u nastavku ćemo kazati nekoliko riječi o kompleksnosti samog fenomena koga imenujemo kao Buda, a sve to na temelju saznanja do kojih dolazimo posredstvom muslimanskih klasičnih djela.

Buda: ugaoni kamen budizma

Na temelju izrečenoga, ovdje ćemo, bez detaljnijeg poniranja, sagledati u etimološkom, povijesnom i teološkom smislu ono što se podrazumijeva pod samom osobom Bude kao prototipa savršenoga/blagoslovljenoga bića (Bhagava)⁴ te predstaviti nauku koji teži da čovjeka oslobodi i dovede do *nirvane*. U pogledu onoga što predstavlja samu etimologiju riječi Buda⁵ postoji više različitih mišljenja među muslimanskim klasicima. Različiti pristupi i saznanja o samoj pojavnosti Bude kao *ugaonoga kamena* budizma daju nam priliku da ga se razumije i upozna, s jedne strane,

kao povijesnu ličnost, a opet s druge strane, kao fenomen na temelju kojeg se obrazuje cijela teološka arhitektura ove religijske tradicije.

Najprije, smatra se kako je to opći termin za *idola* koga se poštuje. Njegova slika ili lik u formi idola/kipa, reći će El-Biruni, prisutna je na svakom važnom mjestu za budiste i zavisno od same prirode onoga ko je posjeduje ona je izgrađena od različitoga materijala i to najčešće od zlata, srebra, kamena ili drveta. U vezi s kazanim, muslimanski klasici će smatrati kako budisti jednako kao i sljedbenici svih drugih religijskih tradicija toga podneblja inkliniraju ka *antropomorfizmu*.

Drugo, Eš-Šehrestani ističe da je, u slučaju samoga Bude, riječ o onome, kako to vjeruju budisti, koji nije rođen, ne stupa u bračne odnose, ne konzumira hranu, ne stari i ne umire (Al-Shahrastānī, 2010:521), tj. Buda je za njih Stvoritelj. (Al-Maqdisī, 19)

Treće, to je ime koje se odnosi na *povijesnu ličnost* koju se zbog njegovog načina života i posljedica koje iz toga proističu nazvalo Budom. (Al-Nadīm, 1929:501) U ovom slučaju iskristalizirat će se dva stava unutar budizma po pitanju onoga što Buda sada kao *povijesna osoba* (Jones, Ryan, 2007:96-97) predstavlja sa teološke tačke gledanja. Prvi će kazati kako je on Kreator, tj. Stvoritelj. Drugi će istaći, kako navodi El-Makdisi referirajući se na djelo *Al-Mamālik* od Hurdadbiha (*qar'atu fi kitāb al-mamālik*), da je on samo i jedino vjjesnik/poslanik (kāna nabīyyan mursalan). (Al-Maqdisī, 19-24) U vezi s ovom tvrdnjom sljedbenici budizma (aṣḥāb al-bidada) zauzimaju različite pozicije.⁶ Tako će jedna grupa tvrditi kako je on jedno od duhovnih bića dok će drugi tvrditi da je on ipak samo ljudsko biće. Među sljedbenicima pomenute tradicije bit će i onih koji će smatrati kako je Buda samo demon, dok će posljednji biti na stanovištu

⁴ Unutar Hinayana tradicije, Budu se nikada nije smatralo božanstvom. Prema ovoj tradiciji, on nije ništa drugo do učitelj (sattha), prosvjetljeni i veliki čovjek (*mahapurusa*). Vidi više u: U. A. al-Samed, *The Great Religions of the World*, str. 44.

⁵ Smatra se kako riječ *buda* dolazi od perzijske riječi *but* što bi značilo *idol*. Vidi više u: Lawrence Bruce B, *Religion and Society: Shahrastānī on the Indian Religions*, Berlin/Boston, 1976, str. 105.

⁶ Muslimanski autori, iako govore o

različitim pogledima i sljedbama, ne donose nam konkretna saznanja. Ne prave onu uobičajenu divergenciju između *Mahayane* (velika kola) i *Hinayane* (mala kola) kao najvećih tradicija unutar budizma.

da Buda/Budasaf dolazi direktno od Boga. Svaka grupa će biti u prilici da ga na svojstven način razumijeva i štuje. (Al-Nadīm, 1929:501)

Kada je posrijedi *pojavnost* samog Bude smatrat će se kako se prvi Buda koji se pojavio i obznanio ljudima u svijetu pojavno zvaao Šakyamun ili, kako to Eš-Šehrestani ističe, *Šākamīn*, u značenju *plemeniti učitelj*, a koji je rođen u Indiji, u plemićkoj porodici. On je poslan svome narodu bivajućim posrednikom između Stvoritelja i običnih ljudi. Prema saznanju koje stoji u knjizi *Šāburqān* autora Manija ističe se kako je Buda pored Zaratuštre u Perziji i Isusa na Zapadu došao u svojstvu Božijega izaslanika ljudima. Došao je sa ogromnim znanjem pojavljujući se u različitim formama i oblicima. Njegova osnovna misija bila je da ljude podučiti principima dobra i da ih upozna sa svim onim što ih priječi na putu spoznavanja i prepoznavanja konačne Istine/Apsoluta. (Al-Nadīm, 1929:498)

U kontekstu ove posljednje dvije rečenice, zanimljivo je da su muslimanski klasici, posebno to čini Eš-Šehrestani, u potrazi za sličnim primjerima ili modelima identifikacije unutar vlastite religijske tradicije, samoga Buda usporedili s Hidrom i njegovom ulogom na ovom svijetu. (Al-Shahrastānī, 2010:522) Naravno, razložno bi bilo upitati šta je to ponukalo pomenutoga autora da načini ovu vrstu komparacije? Mogući razlog zbog kojeg Eš-Šehrestani poredi Buda sa Hidrom leži u činjenici da je i prema tradiciji budizma riječ o onome koji se pojavljivao i ljudima ukazivao u različitim vremenima. Takva saznanja je Eš-Šehrestani imao u vidu pa će sugestivno kazati da se prvi *buda* zvaao *Šākamīn* ukazujući tako na vjerovanje sljedbenika budizma o osobi koja se pojavljuje u različitim vremenima i u različitim formama. (Al-Shahrastānī, 2010:521-522) Otčitavajući sam podtekst onoga što iznosi Eš-Šehrestani moguće je ustvrditi da ta sličnost ima utemeljenje u mističkoj tradiciji islama na način da Buda po svojoj prirodi najviše sliči Hidru.

U nastavku ćemo koncizno izložiti muslimansko-teološko gledanje na Budin nauk o *putu* koji vodi ka potpunom *prosvjetljenju* i dostizanju krajnje svrhe življenja.

Moralno-etička dimenzija budizma

Ovdje ćemo, a na temelju rasprava klasičnih autora, navesti temeljne moralno-etičke pretpostavke koje su prema samome budizmu neophodne da bi se doseglo *pročišćenje* odnosno potpuno oslobođenje i ozbiljnije kako pojedinca tako i zajednice.

Svako onaj ko teži da dostigne ili postigne blizinu Bude naziva se Bodisatva⁷ ili prosvjetljeni, tj. onaj koji traži put istine (al-insān at-ṭālibu sabīl al-ḥaqq). Ovaj pojam predstavlja osobu koja je u duhovnoj hijerarhiji ispod samoga Bude. Put kojim treba proći onaj koji želi da bude podređen samome Budi, a u isto vrijeme da tradira put istine drugima, treba da se disciplinira, odnosno primijeni *moralno-etički* kodeks na razini svoga sopstva. Prema onome što nam donose muslimanski klasici, a posebno ovdje ističemo Eš-Šehrestanija, takvo što je moguće postići kroz sljedeće oblike odnošenja prema sebi i drugima:

- strpljivošću i milosrđem/udjeljivanjem (aṣ-ṣabr wa al-‘atīyah),
- tražeći ono što treba tražiti (wa bi ar-raḡbah fīmā yaḡību an yurḡabu fih)
- samokontrolom i povlačenjem iz svijeta, te osjećajem averzije prema hedonističkim tendencijama (al-imtīnā‘ wa at-taḥalli ‘an ad-dunyā wa al-‘azūf ‘an šahawātihā wa li dātihā),
- apstinencijom od zabranjenoga (al-iffah ‘an maḥārimihā),

⁷ Bodisatva je osoba koja se svjesno drži dalje od *nirvane* kako bi pokazao put drugima. Mahayana budizam poznaje ovakvo što.

⁸ Usporedbe radi, ako pogledamo sam nauk budizma vidjet ćemo kako je Eš-Šehrestani ovdje, izuzev manjega broja,

- samilošću prema svim stvorenjima (ar-raḥmah ‘ala ḡami‘ al-ḥalq) i
- izbjegavanjem deset prijestupa (al-iḡtīnāb ‘an ḡunūb al-ašrata).

Shodno posljednjoj vrlini Eš-Šehrestani će, pozivajući se na nauk budizma, navesti i *deset prijestupa* kojih se treba kloniti i to:

- ubijanje živih stvorenja (qatala kull dī rūḥ),
- nezakonito prisvajanje tuđe imovine (istaḥalāl amwāl an-nās),
- činjenje preljube (az-zinā),
- laganje (al-kaḏīb),
- prenošenje tuđih riječi (*an-namīma*),
- nepristopan govor (al-baḏ’),
- uvredljiv govor (aš-šatm),
- davanje ružnih nadimaka (šānā‘at al-alqāb),
- izgovaranje ekstravagantnih riječi (as-safah) i
- nedostatak vjere u postojanje nagrade i kazne poslije ovoga života (al-ḡaḥd li ḡazā‘ al-aḥīrah).⁸

S druge strane, dužnost je pridržavati se *deset vrlina* od kojih su:

- iskazivanje dobrote i velikodušnosti,
- oprastanje uvreda nadvlađujući bijes strpljenjem,
- uzdržavanje od prolaznih želja,
- razmišljanje o sebi duše sa ovog svijeta,
- osnaživanje intelekta posredstvom znanja, odgoja i razmišljanjem o konsekvencama dijela,
- vođenje računa o duši i njenim težnjama,
- blago i uljudno komunicirati,
- biti ljubazan prema drugima te njihove želje i prohtjeve staviti iznad ličnih,

naveo najvažnija pravila kojih bi se trebao suzdržati sami tragalac za istinom. Prema oficijelnom učenju to su: da ne nanosi povrede živim bićima, da ne krade, da ne zastranjuje služeći strastima, da se ne služi lažnim govorom i da ne koristi opijate.

- i. okrenuti se u potpunosti od ljudi i
- j. okrenuti se ka istini i usmjeriti dušu ka konstantnome traženju i dostizanju istine. (Al-Shahrastānī, 2010:521)

Ovaj *moralno-etički kodeks* bi se trebao, bez ustezanja, prihvatiti i primijeniti ako potencijalni tragalac i duhovni putnik (*homo viator*) ima namjeru i želju da pronade put istine i da se sa takvim duhovnim predispozicijama približi onome što Buda kao *model identifikacije* predstavlja.

Zanimljivo je da se klasici veoma šturo osvrću na rituale ili običaje koji su zastupljeni u religiji budizma. Jedan od najeklatantnijih rituala vezan za samu *seobu duše* ili smrt podrazumijeva da se pokojnikovo tijelo baci/spusti u vodu jer je takvo što u svom teološkom testamentu oporučio sam Buda te, samim tim činom, preporučio da ga se u tome slijedi. (Al-Bīrūnī, 2008:169)

Osim toga, muslimanski klasični autori će govoriti i o tri komponente ili energetske moći/tri potencijala⁹ (*talāt bi al-quwwah*) u kontekstu budizma koja se nazivaju *buddha*, *dharmā* i *sangha* a čija svrha je pripremanje budućih tragaoca na putu ka istini. Prema hronološkom redosljedu, ove tri¹⁰ dimenzije predstavljaju:

- a) inteligenciju (*al-'aql*), tj. svježinu i dobrotu, a iz čega dolazi egzistencija i rast/napredak;
- b) zakon/religiju (*ad-dīn*), tj. napor i zamor, iz čega proizilazi čvrstina i trajanje i
- c) neznanje (*al-ġahl*), tj. neodlučnost i klonulost koja producira propast i gubitak.

Shodno onome što jesu i što imaju mogućnost postati prva se pripisuje *melekima*, druga *ljudima* i treća se odnosi, isključivo, na *životinjski svijet*. (Al-Bīrūnī, 2008:22) Sve ove komponente su neophodne na putu utruća ili *nirvane*, tj. boravak u ništavilu, a što je pretpostavljeno kao mjesto u kome borave duhovni velikani. (Veljačić, 1977:107-110)

Prema klasicima, a što želimo apostrofirati, sama teološka pozicija nauka budizma je manjkava/oskudna (*hiya allatī mua'ttila*). (Al-Maqdisī, 9) U prilog kazanome ide i činjenica da El-Bīrūnī u svome djelu *Kitāb al-Āthār al-Bāqiyah 'an al-Qurūn al-Hāliyyah* (*Hronologija drevnih naroda*) u poglavlju koje problematizira pitanje pseudoposlanika (*al-mutanabbī*) spominje i slučaj Budhasafa/Bude bez detaljne elaboracije. (Al-Bīrūnī, 245) Također, El-Makdisi će problematizirati pitanje validnosti samoga nauka budizma (*šāmāniyyah*) u kontekstu poimanja pitanja idola koje ljudi grade kako bi im bili posrednici k Bogu.¹¹ U nastavku će istaći kako su sljedbenici budizma okrenuti ka svojim idolima koje na svojstven način štiju. (Al-Maqdisī, 19) U manjoj ili većoj mjeri, takvo što jeste udaljavanje od monoteističke teološke slike, a na kojoj islam kao religijski sistem insistira.

Na kraju, kada govorimo o svetim tekstovima budizma treba istaći kako muslimanski autori spominju knjigu po imenu *Gudhamana* (*Ḍuramana*)¹² koja se pripisuje samome Budi, a koja podrazumijeva skrivena znanja (*'ilm al-ġayb*). No, teško je pretpostaviti na koju knjigu se misli pod ovim nazivom. Učenje

budizma, kako to bilježi El-Bīrūnī, bit će prisutno osim u Indiji i Kini i na prostorima Horosana i Perzije. (Al-Bīrūnī, 2008:19)

Zaključak

Muslimanski klasični autori religiji budizma najčešće spominju u kontekstu brahmanizma. Ono što je zajedničko pomenutim religijskim idejama jeste apsolutno *negiranje* odnosno *odricanje ideje poslanstva*. Također, u pogledu ove tradicije umnogome se koriste pojmovi *aṣḥāb al-bidāda* i *šāmāniyyūn* kako bi se uputilo na samo učenje Bude.

Za razliku od drugih religijskih sistema, kroz klasičnu literaturu nailazimo na skromna saznanja o doktrinarnim i moralno-etičkim učenjima budizma. Razlog za takvo što najprije leži u činjenici kako je i pored nastojanja da se transponiraju mnogolika znanja iz različitih oblasti ipak postojala skromna literatura koja je tretirala *teološka pitanja* u kontekstu ove religijske tradicije. Tako će El-Bīrūnī istaći kako, tokom svoga proputovanja i boravka na prostorima koje naseljavaju sljedbenici budizma, nije uspio pronaći niti jednu autentičnu i vjerodostojnu knjigu koja će mu biti od pomoći niti je pronašao odgovarajućega sugovornika koji bi mu prenio znanja glede ove religijske tradicije. Drugi razlog može biti u složenosti religijskoga fenomena na području tadašnjega Sinda, a iz čega proizilazi poteškoća prepoznavanja i definisanja onoga što jeste budizam.

Cjelokupni nauk ove religijske tradicije bit će percipiran kroz ličnost samoga Bude i njegovih

⁹ Riječ je o tri stuba koji se u religiji budizma nazivaju *tri dragulja* (triratna).

¹⁰ Ovakvo što se smatra temeljima budizma u smislu da Buda predstavlja najveći stupanj iluminacije u ljudskom obliku, *dharmā* kao učenje samoga Bude koja vodi ka prosvjetljenju i *sangā* je zajednica koja prenosi pomenuti nauk. Vidi više u: U. A. al-Samed, *The Great Religions of the World*, Dār al-Išā'at, str. 44-45.

¹¹ *Iskreno ispovijedanje vjere dug je Allah! A onima koji pored Njega uzimaju*

zaštitnike: "Mi im se klanjamo samo zato da bi nas što više Allahu približili" – Allah će njima, zaista, presuditi o onome u čemu su se oni razilazili. Allah nikako neće ukazati na Pravi put onome ko je lažljivac i nevjernik. (Kur'an, Ez-Zumer, 39:3)

¹² Ne može se sa sigurnošću tvrditi da li se ovdje misli na *Pali kanon* odnosno *Tri košare* (Tipitaka). Ovdje je riječ o tri dijela Budinih govora: *Vinaya Pitaka* koji je ekleziološke prirode i kao

takav posvećen je sistemu monaha odnosno načinu habitiranja u kontekstu duhovnoga putovanja. Potom *Sutta Pitaka* koja se odnosi na doktrinarni nivo Budina naučavanja. Treći dio se naziva *Abidbamma Pitaka* koji se bavi metafizičkim i etičkim učenjima. Vidi više u: Sydney Cave, *An Introduction to the Study of Some Living Religions of the East*, London, 1921, 108; U. A. al-Samed, *The Great Religions of the World*, str. 46-47.

najvažnijih moralno-etičkih učenja. Posve je jasno kako će, kroz samu povijesnu ali i teološku dimenziju, klasični muslimanski autori nastojati predočiti svu razlikovnost među sljedbenicima dotične tradicije u određenju onoga što Buda

doista predstavlja. Vidno je da ga se s jedne strane smatra Božijim izaslanikom, a s druge ga se posmatra, kako to navodi El-Makdisi, kao Stvoritelja (El-Bāri'). Čini se, na kraju, važnim istaći kako Eš-Šehrestani samoga Budu dovodi u

vezu s Hidrom. Takvo što potvrđuje naše pretpostavke kako su klasici, i pored svekolikih razlika na relaciji vlastite religije i učenja drugih, nastojali da pronađu sličnosti koje mogu biti razlogom suživota i boljeg međureligijskog razumijevanja.

Literatura

- Al-Balāḡurī, Abū Ḥasan (1988). *Futūḥ al-Buldān*. Bejrut: Maktab al-Hilāl.
- Al-Birūnī, Abū Rayḥān (2008). *Tahqīq mā li al-Hind min Maqūlah Maqbūlah fi al-'Aql aw Mardūlah*. Bejrut.
- Al-Birūnī, Abū Rayḥān. *Kitāb al-Āṭār al-Bāqiyah 'an al-Qurūn al-Ḥāliyyah*. Al-Maqdisī, *Kitāb al-Bad' wa at-Tāriḥ*. Kairo: Maktaba at-Ṭaqāfa ad-Dīniyya, vol. IV.
- Al-Nadīm, Muḥammad Ibn Ishāq (1929). *Kitāb al-Fibrīst*. Kairo.
- Al-Samed, Ulfat A. (1991). *The Great Religions of the World*. Delhi: Dar-ul-isha'at-e-islamia.
- Al-Shahrastānī, Muḥammad ibn 'Abd al-Karīm (2009). *Kitāb Nihāyat al-'Iqdām fi 'Ilm al-Kalām*. Kairo: Maktaba at-Ṭaqāfa ad-Dīniyya.
- Al-Shahrastānī, Muḥammad ibn 'Abd al-Karīm (2010). *Kitāb al-Milal wa an-Niḥal*. Damask: Resala Publisher.
- Cave, Sydney (1921). *An Introduction to the Study of Some Living Religions of the East*. London: Duckworth.
- Constance A. Jones, James D. Ryan (2007). *Encyclopedia of Hinduism*. New York: Facts On File.
- Lawrence, Bruce (1976). *Religion and Society: Shahrastānī on the Indian Religions*. Berlin/Boston: De Gruyter.
- Pieris, A. (1988). *Love Meets Wisdom: A Christian Experience with Buddhism*. New York: Orbis.
- Siddiqi, A.R. (2008). *Qur'anic Keywords: A Reference Guide*, The Islamic Foundation.
- Veljačić, Čedomil (1977). *Budizam*. Beograd: Opus.
- Veljačić, Čedomil (1979). *Filozofija istočnih naroda*. Zagreb: Nakladni zavod "Matice hrvatske".
- Waldenfels, Hans (2009). *Marquette Studies in Theology: Jesus Christ and the Religions: An Essay in Theology of Religions*. Milwaukee: Marquette University Press.
- Zaydān, 'Abd al-Karīm (1982). *Aḥkām al-Dimmīyyīn wa al-Musta'mīnīn*. Bagdad.

الموجز

سعودين غوبليتش

البوذية في أعمال العلماء المسلمين التقليديين

وجد الجين الفكري الإسلامي، عبر التاريخ المقدس، أنه من الضروري أن يتعرف على الظواهر أو الأحداث أو التعاليم الدينية عند الآخر والمختلف. وكان ذلك فرصة لمقارنة أو تقييم النظام القيمي أو الاطلاع على التعاليم والاتجاهات الدينية الجديدة. ومن تلك الديانات المختلفة البوذية، التي تستند إلى التعاليم الخلقية والأخلاقية واللاهوتية الفلسفية. إن المقال المعروض أمامنا، يعالج ويناقش أسس تعاليم دين البوذية من منظور التراث الفكري الإسلامي. وبناء عليه، سيكون بإمكاننا التعرف على أول لقاءات الجين الفكري الإسلامي مع التراث الديني البوذي. بالطبع، سيتم توجيه اهتمام خاص إلى شخصية بوذا، الذي يمثل حجر الزاوية لهذا التراث الديني. وسيتجلى في هذا العمل النهج الشامل عند المؤلفين المسلمين التقليديين، في محاولة ربط بوذا، بمعنى الظاهرة، مع الحضرة، الموجود بشكل خاص في التراث الصوفي الإسلامي.

الكلمات الرئيسية: بوذا، العقيدة الإسلامية، نيرفانا، النهج الشامل، المنظومة الخلقية والأخلاقية.

Summary

BUDDHISM IN THE WORKS OF MUSLIM CLASSICS

The Muslim intellectual genius has, throughout the hierarchy always had an inclination towards learning about the phenomena of otherness and religious teachings of the other and the different. Such disposition provided the opportunity to compare and evaluate different systems of values and the teachings of new religious schools of thought. One such different religious outlook is Buddhism as a religion based on moral, ethical, theological, and philosophical teachings. In this article, we intend to thematize and analyze the teachings of Buddhism from the perspective of Muslim intellectual tradition. Consequently, we shall have the opportunity to learn about the first encounter of the Muslim intellectual genius with the religious tradition of Buddhism. Certainly, the personality of Buddha himself will be a primary focus here, as he is considered nothing less than the cornerstone of this religious tradition. The inclusive approach of the Muslim classical authors, as this paper will demonstrate, is reflected in their efforts to bring Buddha, in a phenomenological sense, in relation to hadrat Hidr a.s., who is particularly present in the esoteric tradition of Islam.

Keywords: Buddha, Muslim theology of religions, nirvana, inclusive approach, moral codex